

ס י מ ן ד

דרך העיטוף ובגד הראוי לעיטוף

א. שיטת ר"י והר"ש

מפשטות לשון התורה נראה שהמצוה מתקיימת בין בלבישה ובין בעיטוף

יש לדון האם מצות ציצית חלה בכל צורת העלאה של הבגד על גוף האדם, או שדווקא באופני העלאה מסוימים¹. לשון התורה (דברים כב, יב) היא: "אשר תכסה בה", ובפשטות נראה שכל אופן של כיסוי הגוף נכלל בזה. ואולם לשון הברכה היא: "להתעטף בציצית". ובלשון חכמים ישנה הבחנה בין עיטוף ללבישה, כמו שמובא במשנה (שבת קכ ע"א): "ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף", וכן עוד במשנה (מידות פ"ה מ"ד): "ושלא נמצא בו פסול, לובש לבנים ומתעטף לבנים", וכן בתוספתא (סנהדרין פ"י ה"ב): "והמנשק המכביד והמרביץ והמלביש והמנעיל והמעטף", וכן בתוספתא (טהרות פ"ח ה"ט): "היה לבוש חלוק ועטוף בטלית", וכן בגמרא (ברכות ס' ע"ב): "כי לביש, לימא: ברוך מלביש ערומים וכו'. כי מעטף בציצית, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית", ע"כ, וכן (מנחות קט ע"ב): "כל יום הכפורים נזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ונתעטף לבנים, ונכנס עמי ויצא עמי. שנה זו נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ונתעטף שחורים, ונכנס עמי ולא יצא עמי". וכן הוא במקורות רבים נוספים. ומבואר אפוא שיש חילוק מהותי בין לבישה לבין עיטוף². ולפי זה יש מקום להבין שהמצוה היא בעיטוף דווקא ולא בלבישה.

1. תיאורי הבגדים הנזכרים בסימן זה ובסימן הבא מבוססים על ציורי הבגדים ותיאוריהם השונים המתועדים בספרי העמים ובתמונות רבות שנשארו מתקופה זאת, ועל פי בירור עם מומחים לעניינים אלה.

2. יצוין כי בתרגומים מצאנו חילוק בין בגד לכסות. אונקלוס מתרגם בגד – לבוש, ושמלה – כסות, ובפרשת ציצית (במדבר טו, לח) חרג מדרכו ותרגם בגדיהם – כסותהון. והיה מקום להבין מהם שהמצוה היא רק בעיטוף ולא בלבוש, וכפי שהתבאר בדברי הר"י בר יקר דלעיל (עמ' קלד ואילך). ואולם ניתן להבין שלא באים לחלק בין עיטוף ובין כסות אלא בין בגד סתום לבגד פתוח, וכפי שיתבאר לקמן (ריש ס' ה).

ואם אכן נאמר כך, צריך להגדיר מהו עיטוף ומה ההבדל בינו ובין לבישה. דאמנם מהמקורות הללו נראה שעוטוף נעשה על גבי לבישה ולא ישירות על הגוף, אבל לא ברור שזאת ההגדרה העצמית של עיטוף. ואמנם הר"י בר יקר נקט שהגדרת עיטוף היא בגד עליון, וכמבואר לעיל (עמ' קלד-קלז), אך יעוין שם שיש בזה קושי. ובאמת נראה שניתן להבין שהבדל זה בין עיטוף ללבוש אינו מהותי, אלא תוצאה של הבדל בצורת הנחת הבגד על הגוף או במידת סתימתו. וכפי שיתבאר דרכים אלו לקמן.

לכאורה הר"ש פוטר בגד שאינו עשוי להתעטף בו

ובתשובה לר"ש משאנן המיוחסת למהר"ם³ (ש"ת מהר"ם ד"פ סי' רפז) כתוב וז"ל: "ואותן טליתות העשויין כמין קפרוניש, שמעתי שזו היא טליתות של חסידי אשכנז, ויש לו ד' כנפים וכשפושט מעליו שוטחן ומתכסה בו. וי"א דלא מקרי טלית אלא כעין שלנו שעשוי להתעטף בו ולהתכסות, כדכתיב 'כסותך', ומברכים להתעטף. ואני נזהר מללובשן, לאפוקי נפשאי מספק. אבל אותו קוטיוש שיש להן בית זרוע, לא דמי כלל ואין כאן מיחוש, [דכנף] דידהו לאו כנף", עכ"ל. והקפרון היה סוג ברדס' שהיו עוטפים בו את הראש, והיה בו חלק קצר שכיסה גם את הכתפיים ואת מרום החזה (מעל בית החזה), והיו כאלה שהיו קצת יותר ארוכים וכיסו גם את בית החזה העליון. וחסידי אשכנז היו פושטים אותו מעל ראשם ועוטפים בו את גופם כשרצו לקיים את מצות הציצית, כיון שהיה לו מבנה של ד' כנפות. וצריך להבין מהי בדיוק הגריעותא שבבגד הזה, ומדוע הוא "לא מקרי טלית" ובמה הוא שונה מ"כעין שלנו שעשוי להתעטף בו ולהתכסות". ולכאורה לא נראה שהבעיה היא בגודל שלו (כפי שהבין מהר"ם מינץ סי' קי) או במבנה שלו (כפי שהבין השואל בש"ת מהר"ם מינץ שם). דהר"ש אינו מזכיר כלל את עניין הגודל, ומצד המבנה, הלא הוא כותב שיש לו ד' כנפים.

ומאותה סיבה גם אין להוכיח שהמצוה דווקא בעיטוף, מדברי ראשונים שכתבו שהבגד החייב בציצית הוא "טלית", כגון הרמב"ם (פיהמ"ש מנחות פ"ד מ"א) שכתב שהמצוה היא "שהיה ציציות בכנפות הטליתות", דהרמב"ם וכן ראשונים נוספים רק כתבו על דרך החיוב שהמצוה נוהגת בטלית, ולא הגדירו על דרך השלילה, שבגד שאינו טלית פטור מציצית.

3. בסוף התשובה מופיעה החתימה "ושלום שמשון בן ר' אברהם ז"ל". וגם לא ייתכן שהמהר"ם שהיה באשכנז ידבר על חסידי אשכנז כמפי השמועה. אבל הדבר מתאים לר"ש שחי בצרפת. וכידוע, בשו"ת המהר"ם התווספו תשובות רבות שהן רק מיוחסות אליו ואינן שלו. ובאחרונים הובאו הדברים בשם המהר"ם עצמו.

4. הוא מה שנקרא קפוצ'ון בלשון ימינו.

ונראה מלשון הר"ש שהגריעותא היא מצד שהבגד הזה אינו מיועד לעיטוף וכיסוי הראש ועיקר הגוף, אלא לכיסוי של הראש ולכיסוי חלקי מאוד של החזה (רק בחלקו העליון). ואמנם כשפשטו אותו והשתמשו בו שלא כדרך תשמישו הוא היה יכול לכסות את עיקר הגוף, אבל במהותו הוא לא היה מיועד ו"עשוי להתעטף בו ולהתכסות". ולכן אומר הר"ש שהוא עצמו השתדל להימנע מללבוש אותו כדי לא להיכנס לספק, כי יש אומרים שחיוב ציצית חל רק כאשר הבגד עשוי להתעטף בו ולכסות בו את עיקר הגוף כמו הטליתות שלנו.

הפטור ב"קוט" אינו משום שיש לו בית זרוע אלא משום שהוא סתום

ומסיים הר"ש שהקוט אין בו בית מיחוש. דאחר שקבע שצריך שהבגד יהיה מיועד ועומד לשם כיסוי ולבוש, היתה הוה אמינא לומר שהקוט יהיה בגד שיש סיבה גדולה לחייבו בציצית, דאין לך בגד שמיועד ועומד לשם כיסוי ולבוש כמו הקוט. אולם בגלל "דכנף דידהו לאו כנף", לכן אין בו בית מיחוש. ונראה פשוט שהסיבה הישירה איננה בגלל עצם זה שיש בו בית זרוע⁵, כי לא היה שייך לתלות את הפטור שלו בכך "דכנף דידהו לאו כנף", דאין למציאות של בתי הזרוע הנמצאים למעלה שייכות לכנף שנמצאת למטה, ומה איכפת לן אם יש בתי זרוע או לא. והרי ברור שאם אדם יקח טלית רגילה ויוסיף לה שרוולים, אך יתעטף בה בצורה הרגילה ולא יכניס את ידיו לשרוולים, לא יהיה די בעצם הוספת השרוולים כדי לפוטרה, דאין סברה כלל לומר שמכיון שמחוברים שרוולים לטלית, לכן כבר מתבטל מאליו שם של ארבע כנפות. ומדברי הר"ש שיובאו בסמוך מבואר עוד יותר בבריור שאין הפטור תלוי בזה שיש בו בית זרוע.

אמנם הסיבה לפטור היא שהוא סגור, ואין שום אפשרות לפרוס אותו ולהתכסות בו. וכבר אין זה רק עניין של נוחות או עניין של אי-עשיית הבגד לכך, אלא זה בלתי אפשרי כלל. וממילא אין כאן ד' כנפות כלל, דכנפות אלה שקיימות בו אינן חשובות כנפות, והיינו משום שהן קטנות מאוד, ואין הן נחשבות כפינותיו של הבגד, וכמו שתתבאר סברה זו לקמן (עמ' קעו ואילך) בדברי רבינו שמחה והרשב"א. ונתן הר"ש סימן לקוט הזה שיש לו בית זרוע, בניגוד לבגדים הקודמים שאין להם בית זרוע. דכאשר אין לבגד בית זרוע, בהכרח הוא צריך להיות פתוח, דאחרת אין אפשרות להשתמש בידים. ובאמת הקפרון היה פתוח לגמרי לשימוש הידים ולא

5. וכמו שהבין ערוך השולחן (סי' י' ס"ט), ובגלל זה רצה לפטור מציצית את כל החולצות והחליפות שלנו משום שיש בהן שרוולים.

היה בו צורך בבית ידים. ובגלל הפתיחה הזאת יש הוה אמינא לומר שיש לו ארבע כנפות, והוא חייב בציצית. אבל עשיית בתי הידים בקוט נובעת מכך שהבגד סתום לגמרי. דמשום שהוא סתום לגמרי אין אפשרות להשתמש בידיים בלי בתי ידים. ובגלל הסתימה הזאת מחדש הר"ש שמה שיש לו ד' כנפות למטה, לא נחשב כלל, דכנף ידיהו לאו כנף כלל, כיון שאין הוא מהווה פינה לאורך קצה של בגד אלא הוא פינה לחלק קטן של הבגד.

במקום נוסף מבאר הר"ש בעיה אחרת בטליתות אשכנז

והנה, בדברי המיוחס למרדכי (הל' ציצית סי' תתקמג) מובאים דברים נוספים בשם הר"ש בעניין הטליתות של אשכנז, וז"ל: "כתב רבינו שמשון ז"ל: אמר לי רבי בשם ר"צ דאותם טליתות שעושין באשכנז והם כמין מלבוש שיש לה בית הצואר וחציו לפניו וחציו לאחוריו כעין קפלריא, אין זה מן המובחר, דלא מקרי 'אשר תכסה בה'. ואף ראשו משמע קצת שצריך לכסות, מדבעינן [בפרק התכלת (מ' ע"ב)] שיעור טלית שהקטן מתעטף בו ראשו וגדול יוצא בו עראי וכו', משמע שצריך שיהא עליו שם מלבוש ראוי לכסות עליו לכל הפחות לקטן. וסימן לדבר שאנו מברכין להתעטף בציצית. וכן גבי אבל, עטיפת הראש. ומה שאומר בערוך [דסודר] חייב בציצית, היינו סודר שמכסה בו ראשו ותלוי למטה הרבה שהיה יכול להתעטף בו⁷. ולכך קורא רבי תגר על העושין (בין בציצית בין) בלא ציצית, כי רפיא בידיה משום ספק מעשה להניח טלית בת ארבע כנפים בלא ציצית", עכ"ל. ובעל כרחנו צריך לומר שהטליתות שעליהן מדובר כאן אינן אותן טליתות שמדובר עליהן בתשובה הנ"ל. דמבואר בדבריו שאחת מהגרעיות של הבגד הזה היתה שהוא לא כיסה את הראש. והרי הקפרון היה דווקא ברדס שנועד לכסות את הראש, וכמבואר לעיל. וממה נפשך, אם הוא שלל את מציאותו כפי שהוא היה בדרך שימושו הרגילה, לא היה מקום להזכיר את החיסרון של אי כיסוי הראש, כיון שכאמור הוא היה מיועד דווקא לכיסוי הראש. ואם הוא שלל את מציאותו כפי שהיו נוהגים חסידי אשכנז לפשוט את הקפרון ולהתעטף בו, לא היה לו לתלות את הבעיה ב"אותם טליתות שעושין" ולתאר את צורתן, אלא לבקר את דרך השימוש בהן. וגם במציאות קשה להניח שהוא ידע שכל החסידים נוהגים בפועל שלא כדן. ולכל היותר הוא היה יכול

6. יעוין לעיל (עמ' קלח הערה 25) בבירור זהותו של הר"צ.

7. דברי הערוך אינם מוכיחים שצריך לכסות את הראש, דהדגש בדבריו הוא על כיסוי הגוף בנוסף לראש, ועל כך שאפשר להתעטף בסודר זה.

להתריע על אי אלו חסידים שלא עושים כך. וגם לא היה צריך לפסוק בסכינא חריפא שאין זה מן המובחר, אלא היה צריך לומר תקנתא פשוטה שיכסו את הראש וזה כבר יהיה מן המובחר. וגם מתיאור הבגד לא נראה שהוא מתאים לשלב שבו פשטו אותו והתעטפו בו, דאם כך בית הצוואר מאן דכר שמיה, וחציו לפניו וחציו לאחוריו מאן דכר שמיה בעיטוף מסוג כזה.

ועל כרחק צריך לומר שתיבת "אותם" במשפט: "אותם טליתות שעושין באשכנז והם כמין מלבוש" וכו', באה לסיים ולהתייחס באופן מיוחד לטליתות המסוימות הללו מתוך כלל הטליתות שעושין באשכנז, ואין הכוונה לכלל הטליתות. דאחרת היה זה סותר את הקביעה הקודמת שטליתותיהם של חסידי אשכנז, שהן כלולות בכלל ה"טליתות שעושין באשכנז", הן הקפרוניש שבעייתן שונה.

אלא שצריך להבין מהי הגדרת החיסרון שבטליתות שעושים באשכנז. ועל כרחנו אי אפשר לומר שהבעיה היא בזה שהן אינן ראויות לכסות את הראש כדבעי, שכן לשונו היא: "אין זה מובחר, דלא מיקרי 'אשר תכסה בה', ואף ראשו משמע קצת" וכו', ומשמע שעניין כיסוי הראש בא רק כתוספת לדבריו הראשונים, והוא אינו נצרך מעיקר הדין, וכפי שהתבאר לעיל (עמ' קלח). וגם קשה להניח שהבעיה היתה בזה שהם היו קצרים מדי, כי הר"ש אינו מתייחס ישירות לעניין קטנותם, אף שהוא באמת מזכיר את זה שהם אינם ראויים לכסות את הראש, ואם הבעיה היתה בכך שהם קצרים וקטנים, היה הר"ש צריך להתייחס לזה להדיא.

ועוד צריך להבין למה כוונת הר"ש באומרו "כעין קפלירא". קיים היום ידע רב על בגדים וסוגי בגדים שהיו בזמנם, ושם של בגד כזה או כדוגמת השם הזה אינו ידוע ומוכר⁸. וגם תיבת "כעין" מלמדת שלא מדובר על בגד ידוע ומוגדר אלא יש כאן דימוי של הבגד הידוע הזה למציאות אחרת, והדימוי הזה אינו מדויק ומתאים לגמרי אלא הוא רק קרוב למושג הזה.

ביאור דבריו שיש צורך בבגד שיכול לכסות מכל הצדדים

ונראה שכוונת דברי הר"ש בשם רבותיו היא שהטליתות הללו לא כיסו ועטפו את הגוף מכל צדדיו, אלא רק מלפניו ומלאחוריו, וצדדיו היו גלויים. וזה אינו מן

---

8. בדפוס הראשון (קוש' רסט) כתוב קפליירא. בכה"י של המרדכי קטן המילים הללו אינן מופיעות, וכן האגור העתיק מהמרדכי קטן. אבל אין מזה ראיה, כי דרכו של המרדכי קטן לקצר במעט את המרדכי הארוך. וע"כ אין כאן שיבוש של הקפרון הנ"ל, דכאמור, בעיית הקפרון אמורה להיות שונה במהותה מהבעיה של הבגד הזה.

המובחר, דמשמעות עיטוף וכיסוי היינו שהגוף מתכסה מכל צדדיו, ובבגד זה לא היה עיטוף של ממש, כיון שהוא לא היה מכסה ועוטף את כל הגוף, דבשעת לבישתו הוא היה מונח חציו לפניו וחציו לאחור, אבל צידי הגוף היו מגולים. ועל זה מוסיף ר"י שגם את הראש צריך לכסות כמו שצריך לכסות את הגוף מכל צדדיו.

ונראה שהביטוי קפלריא הוא כמו שמבואר בראשונים (גיטין ח' ע"א תוד"ה כל שופע; אר"ז ח"א הל' חלה ס"ס רנא; סמ"ג עשין סי' קלג; תוס' הרא"ש שם ד"ה כל שופע) שרכס ההר בגבולה הצפוני של ארץ ישראל שהיה נקרא קפלריא⁹ הוא רכס משופע מזרחה ומערבה. וכוונת הר"ש היא שהטלית מונחת על כתפיו של האדם כמו אותו רכס הר שמשפע לשני הצדדים, כשכל עוביו של ההר הוא בתווך שבין הצדדים, והמרחק בין מרגלות ההר ממערב למרגלותיו ממזרח הוא גדול. וכך גם בנידון הטלית, שכל גופו של האדם שנמצא בין השיפול הקדמי לאחורי הוא גלוי ואינו מכוסה. וזהו חסרונו של בגד זה, שהוא אינו נחשב ככיסוי של עיטוף המכסה לגמרי את כל צדדיו של האדם.

מדברי הר"ש במקום אחר עולה שדרך לבוש היא למעליותא

ומדברי הר"ש בשם ר"י מבואר שמלבוש הוא דווקא למעליותא. והר"ש כתב דברים נוספים בעניין זה, והובאו דבריו בשמו במיוחס למרדכי (הל' ציצית סי' תתקמא), וז"ל: "ונראה לי שאין חייבים בציצית כלל אלא אותם שהם דרך לבישה, ו'אשר תכסה בה' משמע נמי דרך מלבוש. ואפילו דרך העלאה שחייב בכלאים, הדעת נוטה לפטור, דלא איתקש אלא ללבישה. וכרים וכסתות נמי משמע בספרי דממעט מאשר תכסה בה. ולא הודה לי רבי", עכ"ל. ומבואר מדברים אלה שדווקא דרך לבישה היא הנדרשת בתנאי חיוב ציצית. ולדעת הר"ש עד כדי כך נדרשת הלבישה, שבהעלאה שאיננה לבישה יש לפטור, ור"י רבו לא הודה לו בעניין זה, וסבר שאין לפטור בהעלאה. ונראה שברור שיודו שעוטף הוא ודאי מועיל וכלשון הברכה. ואמנם נראה שלשיטת הר"ש יש הבדל בין עיטוף שבו יש לחייב ובין העלאה שבה יש לפטור: בהעלאה אין הבגד נכרך מסביב לגוף אלא הוא מונח בעלמא על הגוף. לעומת זאת, עיטוף הוא צורה של לבישה. ובזמן התנ"ך ובזמן חז"ל היו מתעטפים בכסות, וזו היתה צורת הלבישה שלה. ולכן אפשר להבין שהוא פוטר מציצית בגד שאין בו אלא העלאה בלבד ומחייב בציצית בגד שהוא מתעטף בו משום שיש בו

9. כך הגרסה בתוספתא (תרומות פ"ב ה"א וחלה פ"ב ה"ט) ובירושלמי (חלה פ"ד ה"ד) ובאור זרוע (שם), ובבבלי (גיטין שם): קפלוריא.

"דרך לבישה". ועכ"פ לכאורה לפי הדברים הללו לבישה אינה אמורה להיות פחות טובה ומועילה מן ההתעטפות¹⁰.

קשיים בשתי אפשרויות שיש בהבנת דבריו

אמנם לכאורה לא ברור על מה ר"י קרא תגר, והתיבות "בין בציצית בין" המוקפות בסוגרים הן משמעותיות לעניין זה. אם כוונתו לקרוא תגר רק על כך שעושים את הבגד הזה בלי ציצית, וכגרסה שאין בה תיבות אלה¹¹, אפשר היה לומר שמעיקר הדין הוא סבור שהציצית היא טובה וראויה, אלא שאין היא מן המובחר. ולכן הוא קורא תגר על מי שלא מטיל בה ציצית, כיון שמעיקר הדין היא צריכה ציצית. אבל כנ"ל, לפי הבנה זו לא ברור מדוע הוא מגדיר את המציאות הזאת כ"ספק מעשה", דלכאורה אין בזה ספק אלא רק העדר מצוה מן המובחר. ומלבד זאת קשה שבכל דבריו עד למשפט זה הוא מאריך להסביר מדוע צריך לכסות בשופי, ומדוע יש בעיה מסוימת בטלית הזאת. ומיד לאחר מכן הוא כותב: "ולכך קורא רבי תגר", דהיינו, שבגלל מה שהוא אמר עד כה, הדבר גרם לו לקרוא תגר. אבל לפי ההבנה הזאת יסוד קריאת התגר הוא הפוך, והוא דווקא על כך שבגד זה הוא ראוי למצוה, ולא היה מקום לפטור ולהניחו בלי ציצית. ואולם אם נאמר שהוא היה קורא תגר גם על אלה שעשו ציצית בבגד זה, וכגירסה המתחשבת בתיבות המוקפות¹², וכנראה משום חשש של ברכה לבטלה, הדבר תמוה עוד יותר: הרי הוא קבע שאין זו מצוה מן המובחר, ולכאורה לא מוצדק לראות במי שמקיים מצוה כזאת כמברך ברכה לבטלה. וגם מהנימוק המובא בהמשך: "כי רפיא בידיה וכו' להניח וכו' בלא ציצית", נראה שבא להסביר רק מדוע הוא מתנגד לכך שלא מטילים ציצית, ואין הוא מנמק את התנגדותו להטלת הציצית, והדברים צריכים ביאור.

10. וזו סיבה נוספת לומר שהשרוולים מצד עצמם לא אמורים לגרום פטור, משום שדווקא העובדה שהבגד מתאים יותר לבישה, היתה צריכה לגרום לחיוב ולא לפטור.

11. יש גם גירסה שבמקום התיבות הללו כתוב: "על העושים בית הצואר בלא ציצית" וכו', אבל המשמעות היא אותה משמעות.

12. במרדכי קטן בכל כתבי היד שלפנינו מופיעות תיבות אלה, וכן העתיק האגור (הלכות ציצית סי' כו) בשם מרדכי קטן, וכך גרס גם הב"י (סי' ח' אות ג) בהביאו את דברי המרדכי הללו.

ביאור דברי הר"ש בשם ר"י

ונראה שיש הבדל בין דעת הר"צ לדעת הר"י בעניין זה: הר"צ רק אמר שטליתות העשויות כמין קפלוריא, "אין זה מן המובחר", ולא פקפק בעצם החיוב בציצית של בגדים כאלה. אך הר"י קרא תגר וחיובן של טליתות אלה בציצית היה "רפיא בידיה". ותיבת "ולכך" נסמכת על מה שאומר בהמשך. דהיינו, אחר שהוא הסביר שיש בעיה מסוימת בחיוב הבגד הזה בציצית, צריך להבין מדוע רבי קורא תגר על מי שעושה את הבגד בלא ציצית, דלכאורה הצדק עמו שהוא חושש לברכה לבטלה, ושפיר קעבד. ועל זה הוא עונה: דלכך קורא רבי תגר עליו, משום שלמרות החששות המסוימים שיש בבגד הזה, לא היה זה מוצדק לבטל את הציצית. ומשום החשש של "ספק מעשה", דהיינו לא ספק גמור שיש על הציצית, אלא ספק שמא יעשה מעשה ויברך ברכה לבטלה, לא היה נראה לו שמוצדק לבטל את הטלת הציצית בבגד זה. ולפי הגרסה שר"י התנגד גם להטלת ציציות בבגד זה, טעמו הוא שעשויים לבוא לידי "ספק מעשה" של ברכה לבטלה, או לחילופין לקיום מצות ציצית ללא ברכה. ולכן ר"י הסתייג מלבישת הבגד הזה בין בציצית ובין שלא בציצית.

ביאור הילפותא מבגד של קטן ומכיסוי הראש

אמנם עדיין צריך להבין, אם לא היה בטליתות הללו שיעור שניתן לכסות בו את ראשו ורובו של הקטן, תיפוק ליה שהן פסולות כי אין בהן שיעור ציצית. וגם לא היה מקום להכשירן ולומר עליהן שאינן "מן המובחר", אלא הן היו צריכות להיות פסולות לגמרי. וגם צריך להבין מדוע העדר השיעור הזה קשור לבעיה הראשונה שהוא מעלה. דהתבאר לעיל שהבעיה היא מצד שאין הבגד עוטר את גופו של האדם כדבעי. ומלשונו נראה שהבעיה השניה קשורה לבעיה הראשונה. הוא כותב: "ואף ראשו משמע קצת שצריך לכסות" וכו'. ומשמע שקודם לכן הוא דיבר על צורך אחד בכיסוי, ועתה הוא מוסיף על כך בעיה דומה שגם ראשו משמע קצת שצריך לכסות. ומלבד זאת לא ברור מדוע הסרביל הזה שר"י עשה לעצמו מתחת לבגדיו מתקן את הבעיה שהוא מעורר. דמשמע לכאורה שהבגד הזה היה אמור לפתור את הבעיות שהוא עורר בטליתות האחרות שהיו מצויות בזמנו. ולכאורה אם היה חסר בבגד שיעור, אזי לא היה אמור להספיק סרביל מהסוג שעשה, דהיה צריך שגם תהיה טלית יותר גדולה.

ונראה ברור שהיה בטליתות הללו שיעור. ואולם הבגד לא היה ראוי מצד מבנהו לעטוף ולכסות את הגוף, וכמו שהתבאר לעיל. ועיקר מה שיש ללמוד מההשוואה לקטן ומהדברים האחרים שהוא מזכיר הוא שהבגד צריך שיהיה עליו שם מלבוש. דאם משערים על פי מידת לבוש, ע"כ שהבגד צריך להיות עשוי באופן שהוא מתאים להיות לבוש. וטען ר"י שבגד צריך להיות עשוי באופן שהוא מכסה את הגוף, ו"משמע קצת" שהוא אפילו צריך להיות במבנה כזה שמאפשר לו לכסות את הראש, אלא שאפשר להסתפק במבנה שמאפשר לכסות ראש של קטן. ואותן טליתות לא כיסו את הגוף (ואף לא את ראש הקטן), לא מצד שלא היה בהן שיעור אלא מצד המבנה שלהן. וברור מדוע הסרבול שלו פתר את הבעיה הזאת, דסרבול זה כיסה בשופי את גופו ועטפו לגמרי מכל צדדיו, אף שאת ראשו לא כיסה. ומהבחינה הזאת של כיסוי הגוף היטב, אמר עליו ר"י ש"אין לך טוב ממנו".

דברי ר"י והר"צ בעניין כיסוי הראש אינם אלא למצוה מן המובחר

ועכ"פ כל דברי הר"צ אינם לעיכובא אלא רק למצוה מן המובחר. ומוכח מדבריו בסמוך שהביטוי "אינו מן המובחר" הוא כפי שמקובל, דהיינו שאפשר לצאת בו ידי חובה אבל הוא פחות רצוי. דלשונו היא: "דאפילו רב ששת דאיירי כאן בבצריה, דמשמע שאין טלית מן המובחר, היינו לפי שחתך ממנו מעט וסבור לבטלו מתורת ד' כנפות. אבל אם חתך חתיכה ניכרת, אין לך טוב ממנו", עכ"ל. ובדברי רב ששת מבואר להדיא שחיתוך הבגד משאיר חיוב ציצית, אלא שנראה שהחיוב לא נעשה בדרך הרצויה והמובחרת. ולזה הוא קורא: "אינו מן המובחר". ובדרך של חתיכה ניכרת מגיעים לדרגה הרצויה ש"אין לך טוב ממנו". ואם כן גם בנידון דידן בכל מקרה גם כשלא יכסה את הגוף בשופי, יהיה בזה קיום של המצוה אלא שהיא לא תהיה מן המובחר. וכפי שהתבאר לעיל (עמ' קלח). ועכ"פ ברור שיש הכרח לעמוד בשיעור הבסיסי שנאמר בברייתא. ואם גם השיעור הזה לא מתקיים, אין כאן חיוב כלל, ופטור לגמרי. ואף ר"י שקרא תיגר וכו"ל, הסתפק בעצמו בסרבול הקטן, ו"אין לך טוב ממנו". אף על פי שאינו מכסה את הראש. ועל כרחנו שגם הוא סבר שאין בעיה מהותית בכך שהבגד אינו מכסה את הראש ואף אינו עשוי לכך.

הבאת הבית יוסף את דברי הר"ש והאורחות חיים

ומדברי הר"ש מוכח להדיא שהוא לא שלל באופן עקרוני את החיוב בטלית קטן. והבית יוסף (סי' ה) הביא את דברי המיוחס למרדכי, ופתח את הציטוט של

דבריו במילים: "דהני טליתות קטנים שלנו¹³ אינם מן המובחר". ומשמע מזה שבא לכלול את כל הטליתות הקטנים שבזמנו. וגם לא הביא את מנהגו של ר"י שמובא מיד לאחר מכן, אלא מיד לאחר ציטוט הר"ש הנ"ל, סיים וז"ל: "ובעל ארחות חיים כתב שמצא בתשובה שהעושה טלית כזה ומברך להתעטף עובר על לא תשא", עכ"ל. ובארחות חיים שלפנינו לא מובא דבר זה. אבל כתוב בדבריו (ח"א הל' ציצית אות כג): "המתעטף בטלית מצויצת מברך להתעטף בציצית. והר"י חסיד כתב בטלית קטן יברך על מצות ובטלית של עיטוף להתעטף", עכ"ל. ומבואר מדבריו שמסכים לכך שיש לברך על טלית קטן שאין בה עיטוף, אלא שסובר שיש לברך עליה על מצות ולא להתעטף.

ב. שיטת הראב"ה והאור זרוע

כמה אפשרויות בהבנת דברי המהר"ם והראב"ה

ובתשובות מהר"ח אור זרוע (סי' ד) כתב וז"ל: "מורי רבינו מאיר זצ"ל הורה לי לברך על טלית קטן שיש בו בית צואר ולובשין אותו, ואמר לי מורי שיש לברך עליו להתלבש בציצית. ורבינו אבא מארי כתב בקובץ שלו, וז"ל: והא דיש בני אדם שמקפידין על חלוקי צמר או על פשתן, שתופרין אותם יחד מלפנים ומלאחריהם כדי שלא יהא בת ד' כנפים, אומר מורי אבי העזרי דאינן צריכים, דכיון דדרך לבישה הוא, לא מיחייב בציצית, דלא מיחייב אלא דרך עיטוף. תדע, דמברכינן להתעטף ולא מברכינן ללבוש. ומזה הטעם אמר ר' דאינן יוצאין ידי חובה אותם בני אדם שעושין בית הצואר בסרבל שלנו, או בית הצואר כמו לחלוק¹⁴, דדרך לבישה הוא

---

13. ולא כפי שכתוב לפנינו: "טליתות שעושין באשכנז", ומתואר האופן המסוים שעליו מדובר, ורק על זה נאמר שאינם מן המובחר.

14. דברי הא"ז לפי גרסה זאת לכאורה אינם מובנים. הרי בסרבל ובחלוק יש כבר בית צואר, ואין צורך לעשות להם בית צואר. וגם לא מובן מהי הכפילות "או בית הצואר", וגם לא מובן מדוע כשמזכר הסרבל נאמר שעושים לו בית צואר ואילו לגבי החלוק נאמר שעושים כמו בית הצואר שיש בחלוק, דהיינו שעושים את זה לבגד אחר. ואמנם בתשובת תרוה"ד (סי' מה) העתיק את דברי המהר"ח בלשון זאת: "מטעם זה אמר דאין יוצאין י"ח כשעושין בית הצואר כמו לסרבל או לחלוק, דדרך לבישה היא ולא עיטוף", עכ"ל. ונראה שאכן זו הגרסה הנכונה. ולפי זה מדובר על הטלית שעושים לה בית צואר, ומשווים את בית הצואר שעושים בה למה שקיים בסרבל או בחלוק. ויעוין עוד להלן בשינוי גרסה זה.

ולא עיטוף, עכ"ל. וצריך להבין את המציאות שעליה דיברו המהר"ם והמהר"ח, וכמו כן צריך להבין מהי כוונת הראב"ה. וראשית דבר יש צורך להגדיר את ההבדל שבין לבוש ועיטוף, לשיטתם שלא מחלקים בין בגד עליון לתחתון כפי שחילק הר"י בר יקר. ויש לכאורה שתי דרכים עקרוניות להגדיר את הקו המבדיל, וכל אחת מהן מתחלקת בעצמה לכמה אפשרויות: דרך אחת היא שההבדל בין עיטוף ללבוש אינו שייך לצורת הבגד היסודית אלא רק לאופן נתינתו על הגוף. ודרך זו מתחלקת לשתי אפשרויות: אפשרות אחת היא שלבוש במהותו אמור להיות מונח על גוף האדם בלי שיהיה צורך לרכוס אותו או לתלות אותו בשביל עצם זה שהוא יהיה מונח על האדם. ואמנם ברור שבלבושים רבים יש סגירות ורכיסות וכו', אבל הן אינן נדרשות לעצם ההנחה של הבגד על גוף האדם, אלא רק לשכלול המראה או הצניעות וכדומה. לעומת זאת עיטוף במהותו אינו אמור להיות מונח ותלוי על גוף האדם בלי שהאדם ירכוס או יקשור או לפחות יחזיק בידיו את קצוות הבגד. ואף שניתן לקיים את העיטוף הזה בזמן תפילה וכדומה גם בלי קשירה או החזקה, כמו בעיטוף טליתות גדולות שלנו, אין אפשרות לקיימו בעבודה בשדה או בפעילות נמרצת ומאומצת אחרת בלי החזקה או קשירה או רכיסה וכדומה. אפשרות שניה היא שגם אופן שנותר על האדם בעבודה בשדה וכד' עדיין חשוב עיטוף ולא לבוש, אם עכ"פ הבגד אינו עומד ביציבות על הגוף אלא חלק ממנו מתרופף ומתנועע. ואפשרות שלישית היא שנקודת ההבדל היא שלבוש מולבש על האדם מלמעלה למטה ואילו עיטוף הוא מהצדדים.

דרך שניה היא שלבוש הוא בכגון שהבגד סגור בחלקו, וכדי להתכסות בו די בעצם נתינתו על הגוף, ואילו עיטוף הוא בכגון שהבגד פתוח לכל אורכו, וכדי להתכסות בו יש צורך בפעולת התעטפות ואין די בעצם הנתינה על הגוף. ודרך זו מתפצלת לשלוש אפשרויות, דניתן להבין שדי בסתימה כלשהי במקצתו, ניתן להבין שצריך דווקא סתימה ברובה, וניתן גם להבין שצריך סתימה בכולו. ושלוש אפשרויות אלו מקבילות לשלוש דעות הראשונים המובאות בסימן הבא, אלא ששם הדיון אינו מצד הגדרת העיטוף אלא מצד הגדרת ארבע כנפות בבגד¹⁵.

15. היה מקום להעלות אפשרות נוספת, שעוטוף הוא כיסוי שמסתיר גם את חיתוך האיברים ולבוש הוא כיסוי שמותאם לצורת האיברים ואינו מטשטש את חיתוך האיברים. ואולם נראה שיש לדחות את האפשרות הזו, דישנם בגדים רחבים שאינם מבליטים את איברי האדם למרות שהם עשויים לפי צורת האיברים, וישנם בגדים שמקיפים את הגוף ואינם עשויים לפי צורת האיברים אך הם נצמדים לגוף ומבליטים את איבריו. ולכן נראה שאין לקבל אפשרות זו.

הטלית קטן הנהוג בזמננו הוא הנפקא מינה בין האפשרויות

ונפקא מינה אחת בין האפשרויות היא במקרה של הטלית קטן הנהוג בזמננו, שפתוח לכל אורכו אבל הראש מוכנס בו דרך בית הצואר שלו. לפי האפשרות הראשונה והשלישית בהבנת הדרך הראשונה זוהי לבישה, כיון שכל עוד הראש נכנס דרך בית הצואר, הוא אינו צריך שום פעולה נוספת כדי להיות תלוי על גוף האדם. וכן בגד זה מולבש על האדם מלמעלה למטה¹⁶. ואולם לפי האפשרות השנייה בדרך הראשונה זהו עיטוף, שכן הבגד אינו ביציבות על הגוף. וכן לפי הדרך השנייה על שלושת חלקיה זהו עיטוף, כיון שהבגד פתוח לכל אורכו, ואין הוא סוגר על גוף האדם בעצם מעשה הלבישה שלו, וכדי להיות מכוסה ממש, יש צורך שהאדם יכסה בעצמו את גופו על ידי קירוב והצמדת החלק הקדמי לחלק האחורי.

הראבי"ה והאור זרוע דיברו על בגד שהוא סתום לפחות בחלקו העליון

ונראה שהראבי"ה והאור זרוע דיברו על בגד שהוא סתום ברובו, וכדרך העקרונית השנייה, ולפי ההבנה שהסתימה היא ברוב הבגד. הראבי"ה מתייחס דווקא ל"עושין בית הצואר כמו בסרביל או בחלוק". ובשתי הדוגמאות הללו לא מדובר על בגד פתוח לכל אורכו, אלא דווקא על בגד שהוא סגור ברוב אורכו, וכמבואר לקמן (עמ' קעד ואילך) לגבי חלוק, וברש"י (מנחות מא ע"א ד"ה סרבילא, ובאוצר לעזי רש"י שם) לגבי סרביל. וקצת קשה לומר שכל ההשוואה לסרביל ולחלוק היא רק לעניין זה שיש נקב שבו נכנס הראש, דלכאורה אין צורך להסביר הסבר מילולי של המושג בית צוואר. ויותר מסתבר לומר שהוא בא לבאר שכמו שבסרביל ובחלוק בית הצוואר משמש כנקב בלעדי, והיקף הבגד הוא סתום בחלקו או ברובו, כך גם בטלית שהם היו עושים. וגם האור זרוע מתייחס ל"בני אדם שמקפידין על חלוקי צמר או על פשתן". ולא דיברו הראבי"ה והאור זרוע על בגד שפתוח לגמרי לכל אורכו כמו הטלית קטן שלנו. ואם כוונת הראבי"ה והאור זרוע היתה לשלול את החיוב גם מבגד העשוי כמו הטלית קטן שלנו, היה צריך לשלול את הצורך לתפור "מלפניהם ומלאחריהם" לא רק בחלוקי צמר או פשתן, אלא אפילו בבגד שאינו חלוק כלל, אלא כמו טלית קטן שלנו. ועוד, שלכאורה הסגירה לא היתה אמורה להיות "מלפניהם ומלאחריהם" אלא משני צידיהם. כי בטלית הקטן שלנו אם רוצים לסגור ולסתום, צריך לתפור את הצדדים ולא את הצד הפנימי והאחורי. ועל כרחק מדובר על חלוק שהיה סתום

16. וכן לפי האפשרות שתולה את הדבר בחיתוך איברים זוהי לבישה, משום שהטלית קטן מותאם לצורת הגוף ומבחינים בין הגוף לראש.

במידה משמעותית בהיקפו, אלא שהיו לו שסעים מלפנים ומלאחור, והיו כאלה שסברו שצריך לסגור אפילו בגד כזה. ורק כנגד זה אמרו הראב"ה והאור זרוע שאין צורך בכך¹⁷.

סיוע להבנה זאת ממה שציין הר"ש את המנהג הזה כרווח באשכנז

יש לסייע להבנה הראשונה (שהראב"ה והאור זרוע דיברו על בגד סתום, שהיא כאמור גם מסתברת בהרבה מתוך דקדוק לשונם), ממה שהתבאר לעיל בדברי הר"ש המתייחס ל"אותם טליתות שעושין באשכנז והם כמין מלבוש שיש לה בית הצואר, וחציו לפניו וחציו לאחוריו כעין קפלא"ה". הראב"ה היה בן דורו של הר"ש והיה גדול הדור באשכנז, ומסתבר שהמנהג באשכנז היה מותאם לדעתו. וגם מסתבר שאם היה לו פקפוק על טליתות אלו מצד שלא מתקיים בהן עיטוף אלא לבוש, היה הר"ש מתייחס לכך. ולכן מסתבר לומר שהמלבוש שעליו מדבר הראב"ה הוא באמת היה כעין חלוק, דהיינו שהוא היה גם סגור וסתום במידה משמעותית בצדדים, ורק על זה אמר הראב"ה שאין מקיימים בו ציצית. אבל על בגד כזה שיש לו בית צוואר והוא פתוח לגמרי משני הצדדים, לא דיבר הראב"ה, ולא ראה בו מלבוש המבטל את המצוה. והיינו כאפשרות השניה הנ"ל.

מתשובה אחרת נראה שהמהר"ם והמהר"ח דיברו על מעין חלוק

ומצינו בתשובה אחרת של המהר"ח או"ז (סי' ה' ד"ה איך) שכתב וז"ל: "אמנם ראיתי כתוב בשם רבינו שמחה¹⁸: כיון שרוב החלוק תפורו סתום סביב גופו, ואין כי אם למטה מיעוטו מפורד, אע"פ שיש לו ד' כנפים פטור. ומדמה אותו להיא של עור וכנפיה של בגד, דפטר רבא [פרק התכלת (מ' ע"ב)] משום דבתר עיקר הבגד אזלינן.

17. וישנה אפשרות נוספת בהבנת דברי המהר"ח או"ז, שלאחר שהוא פטר מציצית בחלוקים שיש להם פתחים, הוא עובר לומר ש"מטעם זה" גם אם עושים בית צוואר באופן שיהיו בו שתי כנפות גמורות והן יצטרפו לשתי הכנפות שקיימות בחלקו התחתון של החלוק או הסרביל, גם אז יש לפטור. ואז מובן שהוא מדבר על עשיית בית הצוואר. דהיינו, שיש משהו בעשיית בית הצוואר שהוא הוא זה שאמור היה לגרום את החיוב. וזה בשונה מההבנות האחרות שלפיהן אין בבית הצוואר מצד עצמו גורם מיוחד לחייב בציצית. וקמ"ל שלמרות זאת הבגד פטור משום שזו דרך לבישה ולא עיטוף. ולפי זה דווקא יש לקיים את הגירסה שלנו שמדובר בה על עשיית בית הצוואה לחלוק, ורק צריך למחוק תיבת כמו.

18. תשובה זו תבאר באורך לקמן (עמ' קעד ואילך).

ורבינו אבא מארי זצוק"ל כתב בשם רבינו אבי העזרי שכל טליתות שאינם מתעטפים בהם אלא לובשים אותם, אין בהם מצוה כלל, מדמברכינן להתעטף בציצית. אכן מורי רבינו מאיר זצוק"ל אמר לי שיש לברך על טליתות שאנו לובשים כעין חלוק שפתוח מב' צדדין להתלבש בציצית. ותמהתי אם כן למה נהגו כל העולם להתעטף¹⁹, שאין כל העולם רגילין לצאת לשוק מעוטפים ואף לא בביתם יתקנו סרבלים בד' כנפיים. ומלאכא דאמר לרב קטינא סרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה, למה לא תיקן לסרבלו ד' כנפיים ויתחייב בציצית", עכ"ל. ומסתבר שהנידון הזה שמדבר עליו המהר"ח בתשובה זו הוא הנידון שהוא מדבר עליו בתשובה הקודמת, דהא "טליתות שאנו לובשים" זה דיבור בהווה, שהם רגילים ללבוש את הטלית הזאת. ומה שהורה לו רבו רבינו מאיר בתשובה הקודמת "לברך על טלית קטן שיש בו בית צואר ולובשין אותו", מתייחס בפשיטות לטליתות הללו, ולכן רבינו מאיר הורה לברך בשתי התשובות אותה ברכה של להתלבש בציצית. ומבואר להדיא שהמהר"ם והמהר"ח דיברו על טליתות "כעין חלוק" ועל "סרבלים". ומסתבר גם שדבריהם מתייחסים לנידון דומה לשל רבינו שמחה "שרוב החלוק תפורו סתום סביב גופו", שכנגדו מביא המהר"ח בתחילה את דברי אביו בשם הראב"ה ואחר כך כותב "אכן מורי" וכו', דהיינו שהוא בא לחלוק על כך. וכן מוכח מזה שהמהר"ח תמה על דברי רבו, מדוע נהגו כל העולם להתעטף וכו'. ואם נאמר שמדובר על בגד כמו הטלית קטן שלנו, אין מקום לקושיה, דשאני טלית קטן שלנו שגם בזה אין כל העולם רגילין לצאת לשוק. וגם לא היה מקום להקשות מהמלאך, דשאני הסרבל שהיה סגור, ולכן לא היה מועיל לתקן לו ד' כנפיים. ואם הכוונה לכנפיים שיפתחו אותו ויחדשו בו ארבע כנפות גמורות, זה כבר לא בגדר סרבל, וזו יצירה של בגד אחר ופנים חדשות באו לכאן, ואין לדרוש מאדם ללכת עם בגד שונה לגמרי ממה שהוא מעוניין ללכת בו. ועל כרחך הבין המהר"ח בדברי המהר"ם שאפילו כשהבגד סגור מצדדיו בחלקו, ואינו פתוח לגמרי, הוא מתחייב בציצית. ועל זה שפיר הוא הקשה, דאם כן, מדוע נהגו העולם להתעטף ולא הסתפקו בבגד כזה שהם רגילים ללכת בו תמיד. ועל זה גם שפיר יש מקום להקשות מהמלאך, דהא זהו הבגד שרב קטינא הלך איתו, והוא היה אמור להתחייב בציצית אם הוא היה מתקן בו ד' כנפיים. ויוצא אפוא שיש לפשוט שרק על זה היה הנידון, ועל זה היתה מחלוקת בין האור זרוע בשם הראב"ה ובין המהר"ם. ולפי זה אין לנו סיבה לומר שנחלקו

19. נראה דכוונתו להקשות מדוע נהגו להתעטף בטלית גדול בתפילה, שזהו בגד שאין רגילים ללבושו אפילו בביתם, היה אפשר לתקן חיוב ציצית בסרבלים שלובשים אותו בכל עת, ובזה היו יכולים לקיים את עיקר המצוה גם בתפילה.

בבגד שהוא דומיא דהטלית קטן שלנו. וניתן לומר שבנידון זה כולי עלמא לא פליגי שיש בזה חיוב ציצית בשופי ומברך עליו.

ואמנם הלשון בתשובה הקודמת היא: "טלית קטן שיש בו בית צואר ולובשין אותו". ולכאורה אם היתה גם סתימה מהצדדים, היה צריך המהר"ח לציין זאת. ובאמת ייתכן שמדובר בתשובה הקודמת על טלית קטן שאינה סתומה מהצדדים, והיא היתה שונה מהנידון בתשובה זאת. אולם אפשר גם לומר שתוספת המילים: "ולובשין אותו" היא לכאורה מיותרת, דהא פשיטא שהוא מעלה את הטלית הזאת על גופו, ואין היא נשארת בקופסה. וגם פשוט שאם יש בו בית צואר, הוא אמור להכניס את הראש שלו בתוך בית הצואר, והוא לא משאיר את בית הצואר ללא שימוש. ולכן מסתבר לומר שבמילים הללו הוא מתכוון להוסיף שלא רק שהוא מכניס את ראשו בתוך בית הצואר אלא שהוא ממש לובש את הטלית הזאת, והיינו בכגון שהיא סתומה בצדדיה לפחות במקצת, ולכן הוא צריך ממש להתלבש בה ואין הוא נחשב כמי שמכניס את ראשו בלבד בבית הצואר ותו לא.

ואכתי יש מקום לדחות את ההכרח בדעת הראב"ה, אף שיש להכריח את מה שהתבאר בדעת המהר"ם. ניתן לומר שמה שמביא המהר"ח בשם אביו האור זרוע בשם הראב"ה שכל טליתות שאין מתעטפים בהם אלא לובשים אותם, מתייחס לכל בגד שיש לו בית צואר ואפילו לטלית קטן כמו שלנו. ובכלל מאתים מנה, שאם הראב"ה שולל את קיום המצוה בסוג כזה של בגד, ודאי שהוא ישלול חיוב ציצית בבגד מהסוג שמדבר עליו רבינו שמחה, שהוא סתום גם בצדדיו, אפילו אם יש לו כנפיים. ומה שהוא אומר "אכן" מורי המהר"ם היה סבור שיש לברך על טליתות שאנו לובשים כעין חלוק, הוא שהמהר"ם חלק וסבר שאפילו בגד שסגור מצידיו, יש בו חיוב ציצית, וקל וחומר בגד שהוא פתוח לגמרי משני צידיו.

מהר"ל ורבותיו וגדולי דורו נקטו כשיטת המהר"ם

וכבר הובאו לעיל (עמ' קמא) דברי המהר"ל (שו"ת החדשות סי' ד) שכתב וז"ל: "ועל טלית קטן יש מברכין להתעטף, וכן משמע באורח חיים. ואין לחוש אם אין [בן] עטוף, דטופס ברכה כן הוא, ואין לשנות המטבע וכו'. אכן מהר"ם היה מברך להתלבש כמה שכתב מר, ואטלית קטן קאי העשוי כמנהגי בני רינוס. וצורת טלית קטן [לא] ראיתי מ"ו ז"ל [נוהג לעשות בן] שום קרסים ולולאות, אלא כמנהגינו בבית הצואר. וכן ראיתי נוהג מהר"ם [ז"ל] ומהר"א ז"ל וכל גדולי ארצינו, ולא חשו על אור זרוע שכתב שברכה לבטלה הוי. ועל פי אור זרוע נהגו יש מרבתינו לעשות

חתיכה מרובעת ברצועה כמו שכתב מר", עכ"ל. וכן כתב האגור (הל' ציצית סי' כח) בשמו. וכן כתב מהרי"ל במקומות נוספים (שו"ת סי' י; מנהגים הל' ציצית ותפילין אות א) שיש לברך על טלית קטן ושכך נהגו רבו מהר"ש מנוישטט ומהר"ם מרוטנבורג. ומבואר מדברי המהרי"ל שהוא ורוב רבותיו וגדולי ארצם נקטו כשיטת המהר"ם ולא חששו לדעת האור זרוע. ומדברי האגור נראה שכך נהגו גם בתקופתו, שני דורות לאחר מכן.

מדברי המהרי"ל נראה שהאו"ז פטר בכל טלית שיש בה בית צואר

יעוד מבואר בדברי המהרי"ל שהוא ורבותיו הבינו בדעת האו"ז שהעובדה שיש בית הצואר, היא גופא מחילה על הבגד דין של לבוש, וזה גופא מה שמוציאו מידי עיטוף. וקרסים ולולאות או חתיכה מרובעת ברצועה (שכנראה היתה תפורה לבגד) היו יכולים לפתור את בעיית העיטוף²⁰. והיינו כאפשרות הראשונה והפחות מסתברת בדעתו, מבין שלוש האפשרויות שהתבארו לעיל, שלבוש הוא בגד שמונח היטב על האדם ללא צורך בסגירת קרסים ולולאות ודי בעצם הלבשה. ולכאורה צריך להבין מהו ההבדל המהותי שבין בגד שיש בו בית צואר ובין בגד שיש בו חתיכה מרובעת ברצועה. ואמנם אם נוקטים כפי האפשרות הראשונה, ניתן לומר שאותה חתיכה מרובעת או אותם קרסים ולולאות היו צריכים להירכס ולהיקשר בכל פעם שלובשים את הבגד. וזה גופא גרם לכך שהדבר ייחשב לעיטוף, בניגוד לבגד שיש בו בית צואר, שאינו מצריך שום פעולה שמיועדת לתליית הבגד עליו. אבל נראה שאין אפשרות להבין את דעתם לפי האפשרות השניה (שלבוש היינו שהבגד סגור בחלקו ועיטוף הוא שכולו פתוח) והשלישית (שלבוש הוא מלמעלה ועיטוף הוא מהצדדים).

כך נראה שהבין גם התרוה"ד

ומעין דברי המהרי"ל הללו כתב גם תרומת הדשן (סי' מה), וז"ל: "שאלה: טלית קטן היאך מתקנים אותו, אם כבית הצואר שהוא חצי הטלית מלפניו וחצי מלאחוריו, או אם תולה כל הטלית ברצועה בצוארו מאחוריו וכו'. תשובה: יראה דצריכים אנו לדקדק ולעשות, כדי לצאת ידי כל הדיעות, כמו שאבאר. אחד מן

---

20. דהיינו, שבמקום שהטלית תיתלה על הגוף על ידי הראש שמוכנס בנקב של בית הצואר, חיברו רצועה חיצונית לבגד, שנתלתה אף היא על הצואר, אבל הבגד עצמו היה מונח כולו על הגוף ככיסוי רגיל.

הגדולים העתיק מתשובה הר"ח א"ז (סי' ד' הנ"ל) דכתב וז"ל: מהר"ם הורה לברך וכו'.
ומהך דא"ז ראיתי כמה ת"ח נהגו לתלות ט"ק ברצועה בצואר, ומונח כל הטלית
מאחוריהם למעלה בכתפיים, רק ב' ציציות העליונות נכפלו לפנייהם על החזה.
ולדעתם בדרך זה חשיב עיטוף ולא לבוש. אבל אחד מהגדולים שהיה זהיר מאד
במצות ציצית, וכן תלמידיו הגדולים אחריו, וכן כמה ת"ח אחריו, נהגו בטלית שיש
לו בית צואר. אמנם לא ידענו שפיר אם ברכו להתלבש בציצית, או על מצות ציצית
וכו', עכ"ל. וגם מדברי תרומת הדשן נראה שהבין בדעת האו"ז שהצד לפטור תלוי
בעצם זה שיש בית צואר, והיה ברור לכולם שתליית הטלית ברצועה בצואר, אמורה
לפתור את הבעיה. וכאפשרות הראשונה והפחות מסתברת בדעת הראב"ה והאו"ז,
וכנ"ל.

שיטת ר"י והר"ש הפוכה מדעת הראב"ה והאו"ז ומתאימה למהר"ם

ויש להעיר שלפי ר"י שהובא לעיל בשם הר"ש, יוצא לכאורה ההיפך משיטת
הראב"ה והאו"ז. דהא לפי ר"י דווקא העובדה שהאדם לובש סרבל או חלוק היא
עדיפה כיון שיש בה דרך מלבוש. והוא התקין לעצמו סרבל, שהיווה לדעתו קיום
המצוה מן המובחר. ועניין זה של דרך מלבוש הוא למעליותא ולא לגריעותא. ואמנם
גם הר"י ראה את הטלית קטן שיש בו בית צוואר כמצוה שאינה מן המובחר, בדומה
לראב"ה והאו"ז, לפי הדרך הראשונה בדעתם. אבל סברתו של הר"י היתה הפוכה
לגמרי מזו של הראב"ה והאו"ז. לפי שיטתם, החיסרון בטלית קטן שיש בו בית
צוואר הוא בכך שהוא נחשב מלבוש, ובגלל הסברות שהועלו לעיל. ואולם לפי ר"י
אין זה מלבוש, כיון שעכ"פ אין הוא עוטף את גופו של האדם אלא מונח עליו בדרך
הקרובה להיות דרך העלאה. ומסתבר שרוב החכמים שלא חשו לשיטת האו"ז, נקטו
כשיטת ר"י שהיתה רווחת במקומם, שלא רק שאין לחשוש ממלבוש, אלא שדווקא
יש להעדיפו²¹. ויתירה מזו נראה שאותה תקנה שעשו החכמים שחיברו רצועה ותלו
את הטלית מאחורי הגוף, ספק גדול אם היתה מתקבלת לפי דעתו של ר"י, דייתכן
שלא היתה נחשבת בעיניו כמלבוש כלל, וגריעא טובא מאותם טליתות שנעשו
בזמנו, שלפחות היו מכסות את גופו של האדם משני צדדיו.

21. אבל אין הכרח לומר כך, וייתכן שהמהר"ם נקט שיטה אמצעית, שלא העדיפה את הלבוש על
העיטוף אבל גם לא להיפך, ואותם חכמים נקטו כמותו. ואולם אפשי מחלוקת בכדי לא מפשינן.

כך לכאורה גם נראה מפשרטי המקראות

ולכאורה מלשון התורה ומעיקר דבריה, נראה מסתבר מאוד כדעתם של ר"י והר"ש ורבינו שמחה והמהר"ם. דאמנם בפסוק שמזכיר את מצות ציצית האמור בספר דברים אנחנו מוצאים את הלשון "כסותך אשר תכסה בה" (דברים כב, יב), שיכולה להתפרש כשתי האפשרויות. אבל בעיקר פרשת ציצית בספר במדבר אנחנו מוצאים את הלשון: "על כנפי בגדיהם" (במדבר טו, לח). ואנחנו גם מוצאים שהתורה אומרת: "והיה לכם לציצית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו" וכו' (שם, ט). ומסתבר טובא לומר שלא מדובר רק על בגד שבהגדרתו הוא שונה מלבושו הרגיל של האדם, אלא דווקא מדובר על בגדו הרגיל של האדם שהוא רואה אותו תדיר ונזכר במצוות ה' ומתעורר שלא לתור אחרי לבו ועיניו. ובשלמא לפי ר"י וסיעתו מובן שכל עוד מתקיימת מציאות של כנפים, יש לחייב את הבגד. והבגד הרגיל שאדם לובשו הוא הוא הבגד שאליו מכוונים עיקר דברי התורה. אבל לשיטת הראב"ה יוצא שדווקא בגדו הרגיל של האדם, אפילו שיש בו ד' כנפות מעליא, הוא פטור מציצית. דמשום מה התורה מקפידה על בגד שקשה להשתמש בו או כפי האפשרויות האחרות שנאמרו לעיל. ואמנם אם היינו מסבירים את דעת הראב"ה והאור זרוע צריך שהכנף תהיה פתוחה לגמרי, דרק כך היא נחשבת כנף, וכפי שהתבאר לעיל בשיטת הרשב"א, היה אפשר להבין זאת בשופי. אבל כיון שהם תולים את הפטור בכך שאין זה עיטוף, נראה שגם אם הכנף היא מעולה ומתקיימים דברי התורה על ארבע כנפות כסותך, בכל זאת צריך שיהיה בגד כזה שהוא שונה במהותו מלבוש כפי שהתבאר. וזה לכאורה קשה וכנ"ל.

ג. דברי ראשונים נוספים

הרמ"ה מחייב בציצית רק בגד שמתכסים בו בעודו "פשוט"

והרמ"ה בתשובה (נדפסה בקובץ המאור, אייר תרצ"ה עמ' נח-נט) נשאל על "הטלית שהיא כעין גלימא, אם אדם יוצא בה לשם ציצית ואם לאו", והשיב וז"ל: "כך ראינו, שאין אדם יוצא בה לשם ציצית, שלא מצינו זכר לציצית אלא בטלית לחוד. וטלית לחוד וגלימא לחוד. וצורת הטלית ידועה היא לכל, שהוא פושטה כדרך הגונה²², כעין אותה שאדם מתכסה בה במשכבו בלילה, וזו היא שראויה להתעטף בציצית.

22. 'גונה' הוא שם הבגד.

אבל גלימא לא שייך בה לשון עיטוף כלל אלא לשון לבישה, ולישנא דקרא כמו [כן] דייקא, דכתיב 'אשר תכסה בה' ולא כתיב אשר תלבש. וכל היכא דאיתמר טלית, בין לעניין ציצית בין לידי מידי אחרנא, לא משמע אלא כי האי גוונא, "ע"כ. ומבואר בדבריו שמצות ציצית לא חלה אלא בעיטוף ולא בלבישה.

יש שתי אפשרויות בהבנת המילה "פושטה": האחת במשמעות של הסרת בגד מעל הגוף, והשניה במשמעות של פשטות, דהיינו שהבגד פשוט ופרוס וכך האדם מתכסה בו. ונראה שכוונת הרמ"ה לאפשרות השניה, שהרי הוא משווה את הטלית ל"כעין אותה שאדם מתכסה בה", ומוכח שמדבר על שלב הכיסוי ולא על שלב הורדת הכיסוי. ומכך שתלה את הפטור בדרך פשיטת הבגד יש להסיק שנקודת ההבדל בין לבוש לעיטוף היא שבלבוש האדם אינו יוצר את ההיקף המכסה את גופו על ידי פריסת הבגד אלא על ידי לבישתו כשהוא סגור, ואילו בעיטוף הוא פרוס וכך נוצר הכיסוי, וכדרך העקרונית השניה הנ"ל.

הגדרה דומה עולה מדברי הרמב"ן

והנה, כתב הרמב"ן (שמות כח, לא) וז"ל: "מעיל – כתב רש"י (שם, ד): הוא כמין חלוק, וכן הכתנת, אלא שהכתנת סמוך לבשרו ומעיל קורא חלוק העליון. ואין הדבר כן, כי המעיל בגד יתעטף בו, כמו שאמר (שמ"א כח, יד): 'והוא עוטה מעיל', וכתב (ישעיה סא, ז): 'מעיל צדקה יעטני', ולא תבא עטיה על הכתנת, רק על השלמה אשר יכסה בו, דכתיב (תהילים קד, ב): 'עוטה אור כשלמה', כי הוא עטוף. וכן 'ועל שפם [יעטה]' (ויקרא יג, מה), יתעטף. והוא תרגומו של יונתן בן עוזיאל שהזכיר הרב (רש"י שמות כח, ד) – כרדוטין (שמ"ב יג, יח), כי הוא עטוף קרוב לצורת האפוד שיתעטף בו חצי הגוף שכלפי רגליו, כי אם היה חלוק, אינן דומין זה לזה כלל. וראיה עוד (שמ"א טו, כז): 'יחזק בכנף מעילו ויקרע', והנה יש לו כנפים ואינו כמין חלוק. אבל המעיל כסות מקיף את הגוף כלו מצוארו ולמטה עד רגלי האדם ואין לו בית יד כלל, ובשאר המעילים יש להן בית צואר כנגד כל הצואר תפור בו, ואותו בית צואר נקרא פי מעיל, וצוה הכתוב שיהא ארוג עמו. והמעיל כלו מחולק מלפניו עד למטה, מכניס ראשו בנקב פיו ונמצא צוארו חגור בפי המעיל, ומלפניו שתי כנפים מכסה בו ומגלה כרצונו, כמין גלימא שאין לה בית ראש, שחלקו התפירה שלפניה מקמי שפה ולמטה, ולכן יבא בו לשון עטיה לעולם, "עכ"ל. ומבואר שדחה את הבנת רש"י שהמעיל הוא ככתונת משום שמצינו בו לשון עטיפה, ופירש שהמעיל פתוח כולו ורק בצואר יש לו רצועה שארוגה עמו ומחזיקה אותו. ומעיל זה שהיה לכהן הגדול על פי הרמב"ן

והרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ט ה"ג), היה מצריך עיטוף למרות שהיה לו בית צוואר, משום שהיתה נדרשת פעולת התעטפות של הכהן הגדול כדי לכסות בו את הגוף, מאחר והבד מצד עצמו היה פתוח לגמרי, ובלי פעולת העיטוף היה הגוף נשאר מגולה. וזה בניגוד לצורת המעיל על פי רש"י שבית הצוואר שלו כיסה את הגוף מאליה ולא היתה נדרשת פעולת התעטפות. וזו כוונת הרמב"ם במה שכתב שלפי רש"י המעיל הוא כעין חלוק ואין בו עיטוף.

והיה מקום להבין מדברי הרמב"ם שהסיבה שאין למעיל בית יד היא שהוא בגד לעיטוף ולא ללבישה, ואם יהיה לו בית יד זה יבטל את מציאות העיטוף. ואולם כאמור לעיל (עמ' קנב), לא מובן מדוע שבית יד יבטל את מציאות העיטוף. ולא דמי כלל לבית צוואר שגורם לבגד להיות סגור ולא פשוט, דבית יד אינו גורע מהעובדה שהבגד פשוט בעודו מכסה את האדם. ובאמת כבר כתב האור שמח (הל' כלי המקדש פ"ט ה"ג) שהסיבה שאין למעיל בית יד היא האמור בגמרא (יומא ע"ב), דאין אפשרות לעשות בית יד במעשה אורג אלא במעשה מחט, ובמעיל נצטוונו על מעשה אורג. וצורתו של המעיל מבוארת עוד ברמב"ם (שם): "ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפים מסוף הגרון עד למטה, כדרך כל המעילים. ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון בלבד". ונראה אפוא שהרמב"ם הגדיר את העיטוף בדומה לרמ"ה, דכל שהבגד פשוט, הוא בכלל עיטוף.

מדברי הרשב"א ורבינו חסדאי מפורש יוצא שלבישה חייבת בציצית

ולקמן (עמ' קפ) יובאו דברי הרשב"א (ש"ת ח"א סי' תלד) שכתב: "אין נקרא בגד של ארבע כנפות אלא בטליתות שכולן פתוחים והן יש להם ד' כנפות. אבל הבגדים שתפורין ומחוברין למעלה כעין גונילה או קוט, אין אלו כסות של ארבע כנפות. וכן היו נוהגין בראשונה בכל מקומותינו להיות כנפי אותן המלבושין ארבע, ומעולם לא ראינו מי חשש להם, ומן הטעם שאמרת", ודברי הרשב"א נעתקו גם בתשובת רבינו חסדאי קרשקש ב"ר יהודה²³ (בתשובה שנדפסה בקובץ המאור שם). ומדברים אלו עולה בבירור שבאופן עקרוני יש לחייב בציצית גם באופן כיסוי שאינו עיטוף אלא לבוש, ולא פטרו את הגונילה והקוט אלא משום שהם תפורים ומחברים. אך אם לא היו תפורים ומחברים, היו מחייבים אותם.

23. רבינו חסדאי היה תלמיד תלמידיו של הרשב"א, וסבו של רבינו חסדאי ב"ר אברהם בעל אור ה' (יעוין בקובץ המאור שם ובאוצר הגדולים ח"ג עמ' רעא).

לפי המתבאר אין סתירה בין דברי רבינו חסדאי לברכה על טלית קטן

ובב"י (סי' י' אות יב) כתב וז"ל: "וראיתי כתוב בסוף ספר אחד, תשובה יחידית בשם ה"ר חסדאי ז"ל, שהיה פוטר אותם, משום דלא מיחייבי בציצית אלא חתיכה מרובעת כעין טלית שלנו. ולא הביא טעם וראיה לדבריו. ואם היה טעמו מפני שהיה סובר כאביו של אור זרוע שכתבתי בסמוך, יקשה עליו מה שהקשיתי בסמוך", והיינו מה שהקשה שם לעיל מינה, "דאם כן לא מצאנו ידינו ורגלינו בבית המדרש, שאנו לובשים טלית קטן ומברכין עליו אף על פי שאין אנו מתעטפין בו, והיאך נפטור הגלימות מציצית מטעם שאנו לובשים אותם דרך לבישה ולא דרך עיטוף", עכ"ל. ולפי המתבאר, דברי רבינו חסדאי לא באו לפטור בגדים שלובשים אותם אלא להיפך, והוא פטר דווקא בכגון שהבגד תפור ומחובר ושוב בטלו ממנו כנפותיו. ומיהו מלשון הב"י משמע שהתשובה שעמדה לפניו אינה תשובת רבינו חסדאי שלפנינו, ולכן הוא תמה מה הטעם לפטור²⁴. וכך משמע גם מכך שהקשה דווקא על רבינו חסדאי ולא על הרשב"א, שדבריו הובאו בב"י לעיל מינה (שם אות ז). והרי תשובת רבינו חסדאי שלפנינו כמעט זהה לתשובת הרשב"א, ואם יש בה קושי הוא קשה באותה מידה גם על הרשב"א.

לפי הר"י בר יקר לבישת גלימה עדיפה על עיטוף בטלית פתוחה

והר"י בר יקר, רבו של הרמב"ן (פירוש התפילות והברכות עמ' כג), כתב: "ואם מתעטף בציצית, אומר: ברוך להתעטף בציצית. עטוף לשון חכמים, ומתרגמין שים ידך בחיקך" (ראה שמות ד, ז) – שוי ידך בעטפך; ואין יכול לתת ידו בחיקו עד שיהיה לבוש, שאם אינו לבוש אין לו חיק. וכל שכן אם יש לו כמו גלימה ויש לו ארבע כנפות יוצא ידי עיטוף, שיותר יש לו חיק סתם על ידי הגלימה מעל ידי הטלית העשוי כמין סדין. ועוד מצינו עטיפה אפילו במלבוש סתם וכו'. כל בגד שמכסה גופו קורא עיטוף. שהרי כתוב על כנפי בגדיהם ומשמעו כל בגדי ובלבד שיתכסה בה דכתוב אשר תכסה בה", עכ"ל. ומבואר מדבריו שנקט כשיטת הר"י והר"ש, שהדרך המובחרת לקיים את המצוה היא בבגד שלובשים אותו, והוא אפילו עדיף על טלית הפתוחה מכל כיוונה.

24. והמהדיר בקובץ המאור (שם) שיער שכוונת הב"י לתשובת הרמ"ה שהובאה לעיל.

אף הריטב"א חייב בציצית בלבישה שאינה עיטוף

והריטב"א (שבת קמז ע"א ד"ה הא דשרי) כתב: "אותם טליתות קטנות מצוייצות שאנו עושים – אף על פי שאין פתח באמצעיתם, ואין אדם מתעטף בהם ואין בהם נימא, [מותר] לצאת בהם בשבת", עכ"ל. ומבואר בדבריו שגם בגדים ש"אין אדם מתעטף בהם" חייבים בציצית. והוא גם מתייחס בדבריו ל"אותם שלובשים טליתותיהם כך תחת גלימותיהם", ומבואר שלא ראה בזה מניעה לקיום מצות ציצית. ויעוין בדבריו שם שחזר על כך עוד כמה פעמים.

ראשונים נוספים נקטו כדבר פשוט שמטילים ציצית בטלית קטן

וכן מצאנו בראשונים נוספים שכתבו כדבר פשוט שיש להטיל ציציות בטלית קטן ואין לפוטרו. בספר הפרדס (לר' אשר ב"ר חיים, שער המעשה) איתא: "ואלו שנהגו להתעטף בשתי טליתות, אחד קטן ואחד גדול, האחד מבגד צמר צבוע כעין מלבוש, והאחר גדול מבגד פשתן לבן שמתעטף בו כל גופו – השיב הרב ר' מאיר מרוטנבורג ז"ל לרב אשר תלמידו ז"ל שמברך על כל אחד ואחד, דמצוה באפי נפשה היא. וכן העיד הרב ר' יעקב מקורביל שקיבל מפי רבינו יעקב הרב ז"ל²⁵ שקיבל מפי רבי שמשון משאנץ ז"ל".

והמרדכי (שבת ס' תמב) כתב: "ור"מ²⁶ לא נהג לצאת בטלית קטן בשבת ברה"ר, לפי שהיה ירא שמא ניתקו החוטין של ציציותיו ונפסלו". וכן הובא בתשב"ץ קטן (סי' מד) בשם מהר"ם²⁷. ורבינו פרץ (נדפס בשברי לוחות עמ' רח) כתב: "בחורים שלובשין טלית קטן שלהם בתחילת השבוע ואינם פושטים מעליהם כל השבוע, שאין צריך להסיר הטלית ולברך". ורבינו ירוחם (ני"ט ח"ג, קסט ע"ג) כתב: "הלובש טלית קטן כל היום לקיים מצות ציצית, וכשהוא מתפלל מתעטף בטלית גדול, צריך לברך גם כן. כך כתבו הפסקנים". ובספר האסופות (הל' ציצית עמ' נג) כתב: "מפי ר' ברוך הצרפתי, היאך יברך אדם להתעטף על טלית קטן העשוי להתלבש, ולבישה אין זה עטיפה, והביא ראיה מן הפסוק דעטיפה יפה היא להתעטף בו, שנאמר (תהילים סה, יד): 'לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר'; מדאשכחן תרויהון בפסוק אחד, שמע מינה דלבישה כעטיפה להתעטף", עכ"ל. ובפירושים ופסקים לרבינו אביגדור הצרפתי (פסק ערה)

25. הוא רבינו יעקב מקורסן, תלמיד הר"ש משאנץ.

26. היינו מהר"ם מרוטנבורג.

27. וכן נדפסה תשובה זו בשו"ת הרשב"א (מיוחסות סי' רט). ונראה שאינה לרשב"א.

כתב: "וכן פסק רבינו ורבינו החסיד²⁸ לבני אדם שלובשים ד' כנפות והולכים בו כל היום, וכשבאין בבית הכנסת חוזרין ולובשין עוד טלית שמעטפין בו, שחוזר ומברך", עכ"ל. וכן נדפסו הדברים במושב זקנים על התורה (במדבר טו, לח).

אף בשו"ת התשב"ץ נקט שלבישה עדיפה על עיטוף

ובשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' מ) כתב שיש שפקפקו באפשרות לברך "להתעטף" על בגד שלובשים אותו ולא מתעטפים בו, והשיב על כך וז"ל: "ומה שהוקשה להם היאך נברך להתעטף על לבישה, אינו קשה כלל, דודאי לבישה היא יותר גדולה מעטיפה, והתורה לא הזכירה אלא כסוי, 'על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה', ואפילו כסוי כל דהו סגי. ועטיפה כיסוי כל דהו הוא. והמחמיר על עצמו לעשות מלבוש, די לו לברך על מה שנצטוו דהיינו העטיפה, ויש בכלל מאתים מנה", עכ"ל. ומבואר בדבריו שהבין שלבישה עדיפה על עיטוף והיא דרך כיסוי יותר מלאה. ונראה שסברתו היא שבאופן זה הבגד יותר מהודק על האדם ומקיף את כלל גופו. ועד כדי כך היתה הלבישה עדיפה בעיניו שאפילו בנוגע לברכה הוא לא הסתפק, וכתב שיש בכלל מאתים מנה.

ד. הלכה למעשה

דין טלית קטן ודין חולצות שבזמננו לפי שיטות הפוסקים

ולפי כל המתבאר נראה שבטלית קטן יש לחייב לדעת הר"י והר"ש והר"י בר יקר והתשב"ץ קטן והרא"ש והנמו"י ושו"ת תשב"ץ ומהר"ל ותרומה"ד והאגור, וכן לפי האפשרות השניה בדרך הראשונה ולפי כל האפשרויות בדרך השניה בדעת הראב"ה והא"ז, וכן לפי הרמ"ה והרמב"ן, שהרי זהו בגד פשוט ופתוח מכל צדדיו. ומדברי רבינו שמחה והרשב"א ורבינו חסדאי והמהר"ם והכפתור ופרח וההגמ"י והמהר"ק שדנו בבגדים שונים שנלבשים עם בית צוואר (לקמן סי' ה), ולא הזכירו את החילוק בין עיטוף ללבוש כסברה לפוטרם, מוכח שגם בגד שמקצתו סגור ולובשים אותו ולא מתעטפים בו חייב בציצית. וכן פסקו השו"ע והרמ"א (סי' ה' ס"ג וס"ו), וכמבואר לעיל. ורק לפי האפשרות הראשונה והשלישית בהבנת הדרך

28. ייתכן שהוא רבו, ר' יהודה ממיץ, שהיה תלמיד ר"י שירליאון.

הראשונה בדעת הראב"ה והא"ז יש לפטור בגד זה מציצית. וכיון שדעת רוב בניין ומניין של הראשונים והפוסקים לחייב בציצית בטלית קטן, כך יש לנקוט להלכה. ונראה דכל שכן שאין לפטור חולצות שלנו מציצית מצד צורתן ודרך ההתכסות בהן. דלפי הר"י והר"ש והר"י בר יקר וסיעתם הנ"ל, מצות ציצית מתקיימת גם בלבישה וגם בעיטוף, וברור שחולצה בכלל זה²⁹. וגם בדעת הראב"ה והא"ז שהצריכו עיטוף דווקא, נראה שיש לחייב חולצה בציצית. לפי האפשרות השניה בדרך הראשונה, שעוטף היינו שיש צורך להחזיק את הבגד והוא אינו מונח ביציבות על הגוף, מתקיים עיטוף בחולצה, שכן אלמלא סגירת הכפתורים היא רפויה ואינה מונחת על הגוף ביציבות. וכן לאפשרות השלישית מתקיים עיטוף, העיטוף בחולצה הוא גם מהצדדים ולא מלמעלה. וכן לפי הדרך השניה שעוטף הוא בבגד שפתוח לכל אורכו ולבישה היא בבגד שחלקו סתום או רובו או כולו, מתקיים עיטוף בחולצה. ורק לפי האפשרות הראשונה בדרך הראשונה מתקיימת לבישה בחולצה, דהיא מונחת על הגוף, גם אם לא ביציבות. ולפי הרמ"ה שתלה את העיטוף בכך שהבגד פשוט ופרוס בעת הלבישה, מתקיים עיטוף בחולצה. ואף שיש לה שרוולים, אין הדבר פוגם כלל בצורתה הפשוטה והמרובעת. וכמו שאין סברה לפטור טלית גדול מציצית אם יש בו נקב שיוצא ממנו שרוול, כך אין סברה לפטור חולצה מטעם זה. וכן נראה גם בדעת הרמב"ן. וגם ברור שאין להצריך דמיון מוחלט לשמיכה שמתכסים בה בעת השינה, דגם בסתם טלית גדול לא נהוג להתכסות בעת השינה. ומלשון הרמ"ה נראה שהבגד הוא רק דומה במבנהו "כעין" מה שמתכסים בלילה, ולא שצריך להיות מיועד לכיסוי בלילה. ולכן יש לנקוט כשיטת רוב ככל הראשונים ולחייב חולצות בציצית, וכפי שיתבאר עוד בסימן הבא.

---

29. אלא שהר"י בר יקר הצריך שיתאפשר גם כיסוי הראש מדי פעם, ובזה התבאר בסימן הקודם על פי רוב ככל הראשונים שלהלכה יש לחייב בציצית גם ללא שמכסים את הראש מדי פעם.